

Тема 4. Макроекономічна рівновага, її

I. Класична та кейнсіанська моделі економіки

*Не слід надмірно перейматися довгостроковими періодами,
в довгостроковому періоді всі ми – небіжчики.
(Джон Кейнс)*

1. Класична макроекономічна модель. Закон Сея.
2. Загальна характеристика кейнсіанської теорії.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т. 1, гл. 12.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 5.
- Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 7.2, 7.3.
- Економічна теорія: У 2 кн. Кн. 1. Макроекономіка: Навчальний посібник / За ред. З.Г.Ватаманюка та С.М.Панчишина. – К., 1997. – Розділ 7.3.
- Макроэкономика / Под ред. Е.Б. Яковлевой. – СПб., 1997. – Гл. 2, 3.1.
- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 13; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 18.
- Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход. – М., 1996. – Гл. 3-3, 3-4.
- Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – Гл. 18, 19.
- Schiller B. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 8, 9.

Теорія Кейнса вважається своєрідною революцією в економічній науці. Вона залишається стрижневою в макроекономіці, незважаючи на сучасні тенденції. Сама макроекономіка як наука почалася з Джона Кейнса. Ця тема вбирає в себе знання всіх попередніх тем, вважається центральною в курсі, оскільки всі наступні економічні школи так чи інакше мають відношення до цієї теорії (або погоджуючись з нею, або критикуючи).

1. Класична макроекономічна модель. Закон Сея

Класична модель сформувалася ще в докризовий період розвитку ринкової економіки – спади якщо й були, то нетривалі й неглибокі. (Пригадайте роки життя економістів-класиків та неокласиків). Фактично це була мікроекономічна модель, оскільки проблеми макроекономіки окремо не розглядалися. Але основні висновки, що робилися для окремих ринків, поширювалися і на макроекономічний рівень.

Погляди класичної школи вже згадувалися при викладенні сукупної пропозиції та аналізі проблем безробіття. Але для кращого розуміння новаторства Дж.Кейнса корисно пригадати її основні положення:¹⁶

- Рушійною силою економіки є “невидима рука” – конкуренція, яка вважається досконалою. Вона керує діями Homo oeconomicus.
- Виходячи з умов досконалої конкуренції, ціни на всі товари та ресурси гнучкі, вони змінюються разом із змінами у попиту та пропозиції (як у бік зростання, так і у бік зменшення).
- Без будь-якого зовнішнього втручання в економіці автоматично встановлюється рівновага (“laissez faire”). Відповідно, вивести ринкову систему зі стану рівноваги можуть лише зовнішні чинники (війна, політичний переворот, повінь, посуха тощо), але згодом рівновага відновиться.
- Стан рівноваги властивий всім ринкам – товарів, праці та капіталу (взаємодія заощаджень та інвестицій встановлює рівноважний позичковий відсоток).
- Основною економічною проблемою є проблема вибору між безмежністю потреб та обмеженістю ресурсів. Обмеженість ресурсів диктує необхідність їхнього повного ефективного використання, а досконала конкуренція робить це можливим. Обсяг випуску прямує до свого потенційно можливого рівня. Цьому обсягу відповідає стан повної зайнятості (існує лише добровільне безробіття).
- Проблема обмеженості ресурсів пояснює першочергову увагу до ринкової пропозиції. Вона, в свою чергу, створює ринковий

¹⁶Вони фактично об’єднують погляди представників класичної та неокласичної шкіл.

попит, забезпечуючи рівновагу. За законом Сея, “пропозиція народжує власний попит”, тобто виробництво дає певний дохід, який витрачається на купівлю необхідних товарів і послуг, – рівновага закладена в самому ринковому механізмі. Навіть якщо з отриманих доходів виробник робить заощадження, ці гроші все одно використовуються, лише якоюсь іншою особою (завдяки банківській системі). За словами А.Сміта, “те, що заощаджується протягом року, також регулярно споживається, просто це робить інша категорія людей”. Тож неокласична теорія досліджує економіку з боку сукупної пропозиції (supply-side).

- В економіці не може бути ні надвиробництва, ні дефіциту, ні безробіття, принаймні тривалий час. Але потрібний час як для того, щоб встановилася рівновага, так і для того, щоб зменшити суперечність “потреби – ресурси” за рахунок економічного зростання. Тому економіка розглядається в довгостроковому періоді. Протягом цього періоду виробництво має тенденцію наближуватися до певного природного рівня, а тимчасові спади принципового значення не мають.
- З часом послідовники класичного напрямку більше уваги стали приділяти грошовому сектору економіки, створивши так звану класичну дихотомію. Це означає, що вся економіка представлялася у вигляді двох секторів – реального (ринки праці, капіталу та товарів) та грошового, який обслуговує реальний. Гроші нейтральні, тобто зміна їхньої пропозиції впливає лише на номінальні показники, а не реальні (neutrality of money).

Таким чином, класична теорія ґрунтується на переконанні у виняткових можливостях ринкового механізму та непотрібності, навіть шкідливості, державного втручання в економіку. Ця точка зору домінувала до першої половини ХХ ст. (а саме до Великої депресії).

Відомо, що К.Маркс вважав кризи надвиробництва внутрішньо притаманими капіталістичній економіці. Основною причиною криз виступає суперечність між суспільним характером виробництва і приватною формою привласнення. Тож поки існує приватна власність і прагнення до максимального прибутку, існуватиме циклічний розвиток економіки. Позбавленим криз може бути тільки суспільство з централізованим плануванням.

Положення класичної теорії йшли всупереч фактам. Більшість економічних спадів можна було пояснити зовнішніми чинниками, але Велика депресія не мала ніякого логічного пояснення з точки зору неокласичної теорії. Тривалий час в економіці зростав рівень безробіття, банкрутств, панувала глибока дефляція. Минали роки, а “невидима рука” ринку не могла відновити бажану рівновагу.

2. Загальна характеристика кейнсіанської теорії

Економічна криза стала кризою неокласичної школи. В 1936 р. вийшла книга Дж.Кейнса “Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей”. Кейнс проявив неабияку мужність, визнавши застарілою неокласичну теорію, на якій сам виховувався. Згідно з Кейнсом, ринковій економіці іманентно притаманна нестабільність, періодичні спади пояснюються не зовнішніми, а внутрішніми причинами. Але на відміну від К.Маркса, який доводив необхідність покласти кінець капіталізму, Дж.Кейнс демонструє, як цього можна уникнути.

Система економічних поглядів Дж.Кейнса стала новою історичною межею в розвитку економічної думки. На Заході її оцінюють як “кейнсіанську революцію” (keynesian revolution) в розвитку економічної теорії. За значенням для історії економічної науки її інколи ставлять поруч з відкриттями Евкліда, Коперника і Дарвіна. За словами Б.Селігмена, Дж.Кейнс – найбільш відомий в економічній науці після А.Сміта і К.Маркса.

Теорія Кейнса значно відрізняється від попередніх теорій і, перш за все, неокласичної. Це слід пояснювати іншими історичними передумовами. В ХХ ст. відбулися суттєві зміни в економічному житті. Все більшого значення набувають монополістичні й олігополістичні структури. Значне місце на ринках праці посідають профспілки. Ринки неконкурентні, тож ціни негнучкі, діє “ефект храповика”. Ринок вже не здатний сам регулювати ціни й обсяги. Остаточно це доводить Велика депресія.

Основні риси кейнсіанської теорії можна схематично уявити таким чином:

- Кейнс відмовляється від пануючого мікроекономічного підходу й зосереджує увагу на макрорівні. На зміну класичній уяві про існування трьох окремих ринків – праці, капіталу і товарів – Кейнс розглядає макроекономічний рівень, де все взаємопов’язано.

- Рівновага може встановитися за умов неповної зайнятості, тож потрібно розглядати статичну рівновагу в короткостроковому періоді (за умов незмінних цін) на протигагу довгостроковим тенденціям. В цьому періоді рівень цін незмінний, тому номінальні показники співпадають з реальними.
- Якщо всі попередні теорії розглядали економіку переважно з точки зору пропозиції, Кейнс робить об'єктом дослідження сукупний попит, вводить поняття ефективного попиту. Його модель – це модель, що розглядає економіку з боку попиту (demand-side). Саме нестача ефективного попиту є причиною всіх негараздів ринкової економіки, адже сукупний попит має вирішальний вплив на обсяг національного виробництва і рівень зайнятості. Таким чином, Кейнс змінює причинно-наслідковий зв'язок у законі Сея, оскільки, на його думку, саме сукупний попит створює сукупну пропозицію.
- Якщо в неокласичній теорії вважалося добровільним будь-яке безробіття, згідно з Кейнсом воно може бути не лише добровільним, а й вимушеним (безробіття, що обумовлене не відмовою працювати за невисоку зарплатню, а нестачею ефективного попиту). Таким чином, найважливіший ресурс – праця – не є обмеженим.
- Ринки неконкурентні, тож не здатні до автоматичного саморегулювання, тому існує об'єктивна необхідність втручання і більш активної ролі держави. Держава повинна компенсувати нестачу ефективного попиту або сприяти його зростанню, впливаючи на інші складові (рис. 4.1.1).¹⁷
- В неокласичній теорії зв'язки і залежності розглядалися як зв'язки функціонального характеру (тобто має місце як прямий, так і обернений вплив економічних явищ і процесів), за Кейнсом, в причинно-наслідкових зв'язках існують залежні і незалежні змінні (вплив однієї величини на іншу не завжди супроводжується зворотним впливом).
- На протигагу позитивному методу неокласичної школи використовується нормативний метод дослідження (тяжіння до

¹⁷Ще до виходу в світ цієї роботи американський президент Ф.Д.Рузвельт зрозумів, що ринкова економіка потребує контролю (“ніякий бізнес не може бути вищим за уряд”), й запровадив реформи, що отримали назву “New Deal”.

пріоритетів, норм – того, що має бути).

Таким чином, за Кейнсом, рівновага може встановитися в стані економічного спаду, і це положення може тривати достатньо довго (приклад Великої депресії). Для того, щоб досягти рівноваги на більш

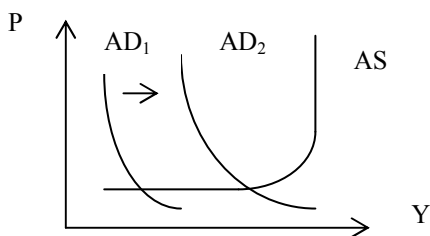

Рис. 4.1.1. Вихід з Великої депресії за кейнсіанськими рецептами

Основні терміни

Класична дихотомія	Classical dichotomy
Закон Сея	Say's Law
Нейтральність грошей	Neutrality of money
Кейнсіанська революція	Keynesian revolution
Кейнсіанська економічна теорія	Keynesian economics
Модель, що розглядає економіку з боку попиту	Demand-side model
Модель, що розглядає економіку з боку пропозиції	Supply-side model

Питання для самоконтролю

1. Чому Кейнс називав свою макроекономічну теорію загальною теорією? У чому полягає її протиставлення класичній макроекономічній теорії?
2. Що було причиною Великої депресії? Чому після Другої світової війни не відбулося жодного спаду, хоча б віддалено схожого на Велику депресію? (Зверніть увагу на те, що серед економістів немає єдності у відповіді на ці запитання).
3. Пригадайте, які конкретні заходи передбачав “Новий курс” президента Т.Рузвельта?
4. Як можна пов’язати теорію циклічного розвитку і теорію загальної рівноваги, адже на перший погляд вони суперечать одна одній?

5. Опишіть основні відмінності класичного і кейнсіанського підходів до проблеми макроекономічної рівноваги.
6. Чому кейнсіанський підхід до рішення проблеми макроекономічної рівноваги найбільш ефективний для короткострокового періоду, а класичний підхід – для довгострокового?
7. Прокоментуйте слова Кейнса: “Якби лише Мальтус, а не Рікардо був засновником політекономії XIX ст., наскільки б мудрішим та багатшим був би зараз світ”.

Макроекономіка в особах

*Дж.М.Кейнс (J.M.Keynes)
(1883-1946)*

Джон Мейнард Кейнс здобув класичну для англійця освіту (спочатку престижний коледж Ітон, згодом Кембриджський університет). Після закінчення деякий час працює в Департаменті із справ Індії. В 1908 р. погоджується на запрошення А.Маршалла читати курс лекцій в Кембриджі. В 1909 р. за першу економічну роботу отримує премію імені А.Сміта.

Дж.Кейнс був людиною напрочуд різнобічною. Окрім викладання, наукової діяльності, він успішно займається бізнесом, політикою. В 1915-1919 роках він працює в Міністерстві фінансів (Британському казначействі). В 1919 р. як головний представник Міністерства фінансів бере участь у Паризькій мирній конференції. Оскільки його план післявоєнного відновлення економіки Європи не був прийнятий, пішов у відставку. Основні ідеї цього плану наведені у відомій праці “Економічні наслідки миру”. В ній він виступає категорично проти накладення величезних контрибуцій на Німеччину, що можуть призвести до посилення реваншистських настроїв, – “Якщо ми навмисно прагнемо до зубожіння в Центральній Європі, то відплата не примусить себе довго чекати”. Фактично Кейнс був єдиним з політиків, хто віддавав пріоритет економіці, вважаючи, що в майбутньому саме економічні проблеми стануть предметом великої політики.

Окрім цього, він встигає бути:

- консультантом Британського казначейства;
- головою Національного товариства страхування життя;
- з початком II світової війни – одним з директорів Англійського банку;

- редактором “*The Economic Journal*”, власником журналу “*New Statesman*”;
- головою Ради сприяння (підтримки) мистецтв;
- членом опікунської ради Національної галереї;
- скарбничим Королівського коледжу в Кембриджі;
- членом ради Ітонського коледжу;
- власником ресторану, в якому маневрував цінами на шампанське з метою залучення широкого кола клієнтів;
- вражаюче вдалим гравцем на фондовій біржі...

В 1931 і 1934 рр. Кейнс відвідує США, підтримуючи основні ідеї “*New Deal*”, хоча йому не подобалася атмосфера Вашингтона (можливо, було неприємно відчувати, що Велика Британія перетворюється на другорядну державу).

В 1936 році він пише Б.Шоу: “На минулому тижні я знову взявся за Маркса, прочитав надруковані листи Маркса і Енгельса, щоправда, без особливого успіху. Я розумію, що вони виробили певний метод аналізу і жахливий стиль листування, що притаманні їм і їхнім послідовникам. Але якщо мені кажуть, що вони знайшли ключ до економічної загадки – вибачте, я в їхніх працях нічого, окрім застарілої полеміки, знайти не можу.

Для того, щоб мене вірно зрозуміти, Вам потрібно знати, що я зараз працюю над книгою з економічної теорії, яка, як мені здається, може здійснити переворот в наших уявленнях про економічні проблеми”.

П.Семюелсон іронічно й самокритично пише, що деякий час він абсолютно не розумів, про що йшлося в книзі Дж.Кейнса. Принаймні, перші півтора року після виходу книги ніхто з його вчених-колег в Гарвардському університеті цього не розумів. Є всі підстави припустити, що до появи математичних моделей (що трактували міркування Кейнса) сам Кейнс як слід не розумів свій власний аналіз.

На думку його сучасників, “Кейнс подарував капіталістичному капіталізму новий строк життя... укріпив це суспільство, коли йому загрожувала смертельна небезпека”, “Кейнс – лікар швидкої допомоги біля смертельно хворого капіталізму”, “його головною турботою було захистити капіталізм від капіталізму”.

В 1942 р. Кейнс отримує звання лорда.

Під час II світової війни бере активну участь у проектуванні післявоєнного світового фінансового порядку (створенні МВФ), очолюючи британську делегацію на конференції в Бреттон-Вуді.

За словами його біографа Р.Скідельські, ним рухали два мотиви: нонконформізм і патріотизм (він був ревним англійцем – не тяжів до моралі, культури, навіть кухні Франції, мав складні стосунки з американцями). Неприязно ставився до раціонування, дирижизму, інфляції, надмірних податків. Його погляди часто значно відрізнялися від поглядів тих, хто називав себе кейнсіанцями.

II. Споживання, заощадження та інвестиції

Доходи, як і черевики, мають бути до міри, бо якщо вони малі, то ускладнюють рух і завдають масу неприсмностей, ну а якщо завеликі, то легко спіткнутися й впасти.
(Чарльз Колтон)

Оцінюючи очікуваний розмах інвестицій, ми повинні брати до уваги нерви, схильність до істерії, навіть травлення та реакцію на зміну погоди у тих, від чиєї стихійної активності значною мірою і залежать ці інвестиції.
(Джон Кейнс)

1. Споживання та заощадження. Середня та гранична схильність до споживання та заощадження.
2. Інвестиції та чинники інвестування.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т. 1, гл. 12.
- Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – Гл. 25.
- Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка. – К., 1995. – Розділ 7.
- Мэнкью Н.Г. Макроэкономика. – М., 1994. – Гл. 3 (3.3-3.4), 15, 17.
- Манків Г.Н. Макроекономіка. – К., 2000. – Розділ 16, 17.
- Дорнбуш Р., Фишер С. Макроэкономика. – М., 1997. – Гл. 3.2, 8, 9.
- Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – Тема 4.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 5.
- Савченко А.Г., Пухтаевич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 4.
- Соболев В.М. Макроэкономика: Учебное пособие. – Харьков, 1997. – Глава 4.2, 4.4.
- Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. – К., 1996. – Розд. 1.2.
- Макроэкономика / Под ред. Е.Б. Яковлевой – СПб., 1997. – Гл. 3.2, 3.3.
- Райхлин Э. Основы экономической теории. Макроэкономическая теория валового внутреннего продукта (кейнсианский подход). – М., 1997. – Гл. 3, 4.

- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 13; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 18.
- Меньшиков С.М. Новая экономика. Основы экономических знаний: Учебное пособие. – М., 1999. – Гл. 6.2.
- Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход. – М., 1996. – Гл. 4-5, 4-6.
- Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – Гл. 18, 19.
- Schiller В. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 8, 9.

Тему можна вивчати за всіма пропонованими підручниками. Достатньо докладно, на чисельних умовних прикладах кейнсіанська теорія розглядається в підручнику К.Макконнелла, С.Брю. Більш складний, ґрунтовний аналіз наведений у книзі Е.Райхліна. В підручнику за редакцією Е.Яковлевої висвітлюються некейнсіанські функції споживання.

1. Споживання та заощадження. Середня та гранична схильність до споживання та заощадження

Значну (найбільш вагому) частку сукупного попиту складає споживання. Тож слід дослідити чинники, що впливають на нього, з метою з'ясування можливості впливу на сукупні витрати.

За Кейнсом, величина споживання залежить в першу чергу від доходу кінцевого використання (DI).

Кейнс формулює так званий основний психологічний закон, згідно з яким із зростанням доходів зростає і споживання, але, порівняно із зростанням доходу, в меншій пропорції (решта заощаджується) – “люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання із зростанням доходу, але не в тій самій мірі, в якій зростає доход”. При відносно невеликих обсягах доходів гроші взагалі не заощаджуються, навпаки – потрібні певні кошти, щоб забезпечити собі необхідний рівень споживання.

З часів австрійської школи західна економічна наука приділяє значну увагу психологічним чинникам. Окрім величин доходу кінцевого використання, на фактичний рівень споживання і заощадження впливає так звана схильність суб'єкта витратити або заощаджувати. Дж.Кейнс вводить поняття “середня схильність до споживання (APC), до заощадження (APS)”. Ці показники є прикладом незалежних величин:

$$APC = \frac{\text{Споживання}}{\text{Доход}} = \frac{C}{DI}; \quad APS = \frac{\text{Заощадження}}{\text{Доход}} = \frac{S}{DI}$$

Оскільки

$$C + S = DI,$$

то

$$APC + APS = 1.$$

APC належить до показників “ex ante”. Це наміри споживачів щодо витрати частини свого доходу кінцевого використання. APC має тенденцію до зниження із зростанням DI.

Тож на рішення домогосподарств споживати й заощаджувати впливає, крім наявного доходу кінцевого використання, психологічна схильність до споживання й заощадження. Окрім цих чинників, впливають також і інші (величина нагромадженого майна, поточний рівень цін на товари і послуги, рівень боргових зобов'язань, споживчі очікування тощо), але вони діють в різних напрямках, тому вважається, що їхній вплив врівноважується.

В таблиці 4.2.1 наводиться умовний приклад, що дозволяє проілюструвати наведені вище залежності.

Таблиця 4.2.1

DI	C	S	APC	APS
200	220	-20	1,1	-0,1
225	235	-10	1,04	-0,04
250	250	0	1	0
275	265	10	0,96	0,04
300	280	20	0,93	0,07
325	295	30	0,9	0,1
350	310	40	0,88	0,12
375	325	50	0,87	0,13
400	340	60	0,85	0,15

Для кращої характеристики процесів споживання і заощадження, аналізу змін середніх величин Дж.Кейнс використовує граничні величини – граничну схильність до споживання (MPC) та до заощадження (MPS):

$$MPC = \frac{\text{Зміна споживання}}{\text{Зміна доходу}} = \frac{\Delta C}{\Delta DI} ; \quad MPS = \frac{\text{Зміна заощадження}}{\text{Зміна доходу}} = \frac{\Delta S}{\Delta DI} .$$

Відповідно,

$$MPC + MPS = 1.$$

Для умовного прикладу з табл. 4.2.1:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta DI} = \frac{15}{25} = 0,6.$$

$$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta DI} = \frac{10}{25} = 0,4.$$

Залежність споживання і заощадження від чинників, що на них впливають, можна проаналізувати графічно (рис. 4.2.1):

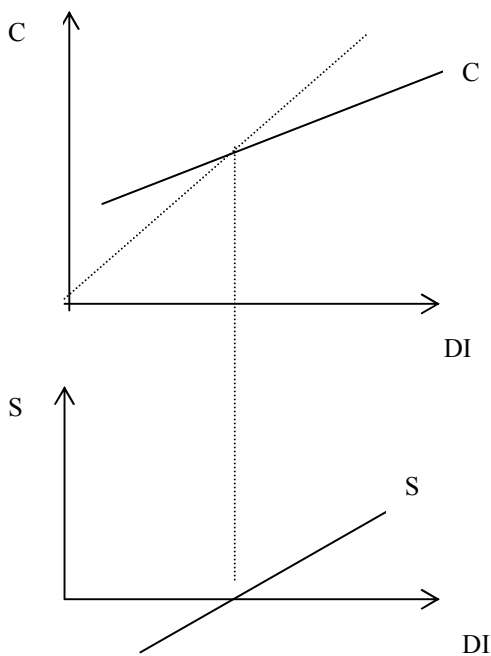

Рис. 4.2.1. Функції споживання та заощадження

Бісектриса – допоміжна лінія, що дозволяє визначити стан рівноваги. (Її пізніше ввели в кейнсіанський аналіз Е.Хансен та П.Семюелсон. Але перетин з нею графіка витрат отримав назву за ім'ям самого Кейнса – це так званий “кейнсіанський хрест”).

Якщо розглядати функцію споживання як лінійну (тобто MPC та MPS незмінні, що цілком вірно для короткострокового періоду), то це буде функція типу

$$C = a + \epsilon DI,$$

a – так зване автономне споживання (C_0) – частина витрат на особисте споживання, яка не залежить від величини доходу кінцевого використання, тобто на нього впливають лише екзогенні змінні; ϵ – коефіцієнт пропорційності: $\epsilon = \tan \alpha$ (кут нахилу графіка функції споживання до горизонтальної осі) = $\Delta C / \Delta DI$.

Враховуючи вигляд функції споживання, її можна переписати як

$$C = C_0 + MPC \cdot DI.$$

Відповідно, функція заощадження:

$$S = DI - C = DI - C_0 - MPC \cdot DI = -C_0 + (1 - MPC) \cdot DI = -C_0 + MPS \cdot DI$$

Доход, який цілком іде на споживання (в умовному прикладі $DI = 250$), називається пороговим (у деяких авторів – точка нульового заощадження).

Таким чином, наведена кейнсіанська модель споживання виходить з трьох передумов:

- споживання та заощадження є функціями доходу кінцевого використання¹⁸ (відомо, що класики підкреслювали залежність заощаджень від ставки позичкового відсотка);
- величини MPC та MPS знаходяться в діапазоні від 0 до 1;
- із зростанням доходу APC знижується, а APS, відповідно, зростає.¹⁹

¹⁸ В подальшому з додаванням інвестицій та інших складових сукупних витрат буде змінюватися рівень аналізу. Цілком логічно, що споживання і заощадження є функцією як доходу кінцевого використання, так і національного доходу. Тож Y можна розглядати як доход (як DI , так і NI). Пригадайте, що національний доход відрізняється від ВВП саме на суму недоходної частини.

¹⁹ У Кейнса є й четверта передумова стосовно спадання MPC із зростанням доходу, тобто, починаючи з певного рівня доходу, функція споживання являтиме собою нелінійну залежність. Але в короткостроковому періоді ця величина є постійною.

Теоретичні припущення Кейнса були перевірені емпірично ще за його життя – в 1942 р. в США була виведена функція споживання для американської економіки 1929-1941 років, що мала вигляд

$$C = 47,6 + 0,73 DI.$$

Функцію споживання для довгострокового періоду вивів С.Кузнець – для американської економіки 1869-1938 років вона виглядала як

$$C = 0,86 DI.$$

Таким чином, виходило, що в довгостроковому періоді APC та MPC незмінні.

Отримані результати спонукали економістів до подальших досліджень теорії споживання. Найбільш відомі з них – теорія відносного доходу Дж.Дьюзенберрі (1949 р.), гіпотеза життєвого циклу Ф.Модільяні (1954 р.) та теорія постійного доходу М.Фрідмена (1957 р.). Їх об'єднує спільна думка щодо орієнтації споживання домогосподарств на певний середній рівень, що склався протягом кількох років і не реагує на тимчасові зміни в доході.

В моделі Дж.Дьюзенберрі споживання залежить не від поточного доходу, а від відносного (доходу індивіда в порівнянні з доходом сусідів та власним доходом в минулому). У зв'язку з так званім “демонстраційним ефектом” споживачі змушені витратити більше грошей, щоб не бути гіршим за інших.

Ф.Модільяні стверджує, що споживання залежить не від поточного доходу, а від доходу, що отримується протягом всього життя. Стратегія споживання, в першу чергу, визначається особливостями певної стадії життєвого циклу (обсяг споживчих витрат і заощаджень суттєво різняться в осіб різного віку, що отримують відповідно різні за величиною доходи). Але після виходу на пенсію людина починає витратити свої заощадження, щоб зберегти певний рівень споживання, до якого встигла звикнути.

Схожий висновок і у М.Фрідмена – споживачі намагаються утримати свої споживчі витрати на одному рівні, до якого звикли. Заощадження при цьому виступають як різниця між поточним і звичайним доходом (так званім постійним): якщо зростають поточні доходи, зростають і заощадження. Споживання, таким чином, залежить не від поточного доходу (який змінюється в ході економічного циклу), а від

середнього (перманентного) доходу (він також змінюється, але амплітуда цих змін набагато менша).

За останнє 10-річчя (1993-2003 рр.) середня схильність домогосподарств до заощаджень в більшості розвинутих країн зменшилася: в Італії (найвищий показник) з 0,23 до 0,16, в Бельгії з 0,19 до 0,14, в Японії з 0,14 до 0,1. Найнижчі рівні притаманні США (0,04) та Австралії (0,03).

2. Інвестиції та чинники інвестування

Відомо, що інвестиції не найбільша, але наймінливіша частина сукупних витрат. З точки зору впливу на економіку роль інвестицій набагато активніша, ніж роль споживання (особливо це помітно у зв'язку з діловим циклом).

Як зазначалося, під інвестиціями розуміють видатки на:

- житлове будівництво;
- придбання товарів виробничого призначення та промислове будівництво;
- збільшення запасів товарно-матеріальних цінностей.

Інвестиції можна розглядати в короткостроковому періоді: вони збільшують сукупний попит, а через нього і обсяг виробництва, і в довгостроковому – впливають на потенційний обсяг виробництва та сукупну пропозицію. В кейнсіанській теорії розглядаються незмінні виробничі потужності, за умов яких інвестиції впливають лише на сукупний попит.

Мінливість інвестицій пояснюється різноманітністю чинників, що на них впливають (пригадайте інвестиції як складову сукупного попиту). Дж.Кейнс вважав, що інвестиційні рішення зумовлені в першу чергу почуттям впевненості у власних діях (вони є наслідком “тваринного чуття” – “animal spirit”, а не точних математичних розрахунків). Але перш за все рівень інвестиційних витрат визначається:

- нормою прибутку, що очікується (p');
- ставкою позичкового відсотка (r).

Взагалі інвестиційні проекти є сенс здійснювати до моменту, для якого норма прибутку дорівнює ставці позичкового відсотка ($p' \geq r$). Тож графік попиту на інвестиції ілюструє зворотний зв'язок зі ставкою позичкового відсотка й можливою нормою прибутку (рис. 4.2.2). (Подібна взаємодія була розглянута раніше як ефект ставки відсотка, або ефект Кейнса).

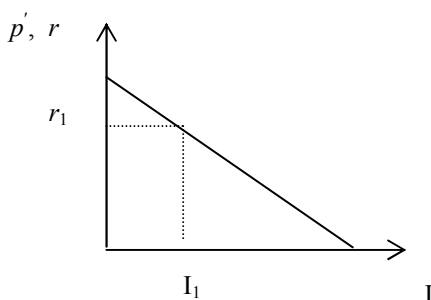

Рис. 4.2.2. Попит на інвестиції

Таким чином,

$$I = I_0 - a \cdot r,$$

де I – автономні інвестиції; I_0 – частина автономних інвестицій, що залежить виключно від екзогенних чинників (очікування інвесторів – їхній песимізм або оптимізм, технічний прогрес, запаси корисних копалин тощо); a – коефіцієнт чутливості інвестицій до ставки відсотка.

Але за умов певної ставки позичкового відсотка (незмінність цін на ресурси – передумова кейнсіанського аналізу) величина інвестицій є постійною величиною (для ставки відсотка r_1 – величина інвестицій I_1). Тож автономні інвестиції (аналогічно автономному споживанню) не залежать від рівня доходу, їхній графік – горизонтальна лінія (рис. 4.2.3).

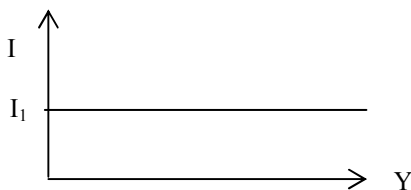

Рис. 4.2.3. Автономні інвестиції

Більш складний рівень аналізу передбачає, що чисті інвестиції (валові за відрахуванням амортизації) складаються з автономних та індукованих. Індуковані – це інвестиції, величина яких зростає із зростанням ВВП. Цілком логічно припустити, що зростання прибутку робить можливим підвищення рівня інвестиційних витрат (особливо

це стосується малого та середнього бізнесу). Із зростанням доходів домогосподарств у фазі підйому економіки будуть зростати видатки на житлове будівництво. В цьому випадку функцію інвестицій слід представити у вигляді

$$I = I_0 - a \cdot r + MPI \cdot Y,$$

де MPI – гранична схильність до інвестування (marginal propensity to invest), показник, що демонструє, на скільки зростуть інвестиції при зростанні сукупного доходу на одиницю:

$$MPI = \frac{\Delta I}{\Delta Y}.$$

Але при аналізі макроекономічної рівноваги в даній темі обмежимося лише автономними інвестиціями. Іншими словами, на відміну від споживання і заощадження – ендогенних чинників, інвестиції будуть вважатися екзогенним показником, який не залежить від рівня доходу.

Таким чином, вплив на рівень національного доходу та зайнятості можна зобразити як на рис. 4.2.4. Оскільки споживчі витрати визначаються психологічною схильністю до споживання, вони не можуть викликати змін обсягу національного виробництва. Він може змінитися лише під впливом зміни обсягів інвестицій. Величина інвестицій, в свою чергу, визначається співвідношенням двох основних чинників.

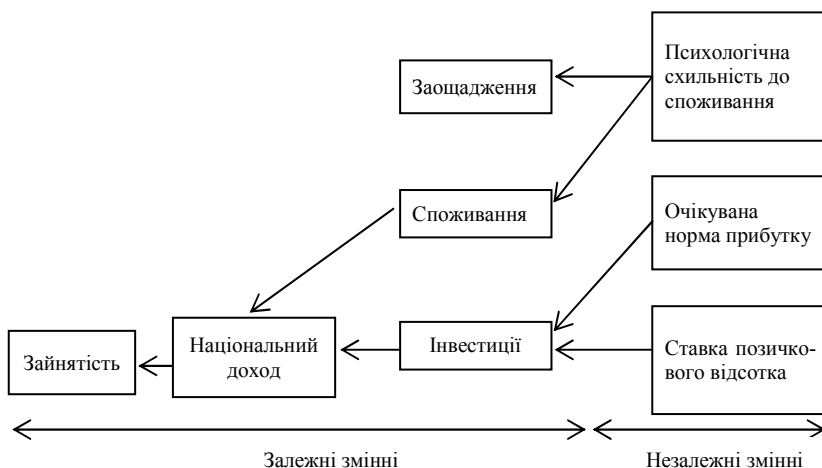

Рис. 4.2.4. Залежність доходу та зайнятості від незалежних змінних

Основні терміни

Функція споживання	Consumption function
Функція заощадження	Saving function
Середня схильність до споживання	Average propensity to consume, APC
Середня схильність до заощадження	Average propensity to save, APS
Гранична схильність до споживання	Marginal propensity to consumption, MPC
Гранична схильність до заощадження	Marginal propensity to save, MPS
“Кейнсіанський хрест”	“Keynesian cross”
Пороговий дохід	Break-even income
Очікувана норма чистого прибутку	Expected rate of return
Автономні інвестиції	Autonomous investment
Індуковані інвестиції	Induced investment
Гранична схильність до інвестування	Marginal propensity to invest, MPI

Питання для самоконтролю

1. В якій системі координат будується “кейнсіанський хрест”? Чому він будується навколо бісектриси?
2. Які чинники визначають рівень споживання і заощадження? Саме Вашого споживання і заощадження?
3. Яка взаємозалежність існує між графіками споживання й заощадження (з точки зору кута нахилу й взаємного розташування)?
4. Від чого залежить гранична схильність до споживання та заощадження в довгостроковому періоді?
5. За якими критеріями можна класифікувати теорії споживання?
6. Яка думка об’єднує теорії споживання Дж.Дьюзенберрі, Ф.Модільяні та М.Фрідмена? В чому полягає її відмінність від кейнсіанських поглядів?
7. Назвіть основні чинники нестабільності інвестицій.
8. Чому існує та в чому полягає різниця між інвестиціями, що плануються, та тими, що здійснюються фактично?
9. Як Ви розумієте поняття “інвестиційний клімат”?
10. За словами Дж.Кейнса, “найбільшими економічними дияволами нашого часу є плоди ризику, невизначеності та невігластва”. Що мається на увазі?

Задачі

1. В 2002 р. особистий дохід складав 120 млрд. песо, обсяг заощаджень – 25 млрд. песо, податки – 20 млрд. песо. В 2003 р. особистий дохід досяг 140 млрд. песо, обсяг заощаджень – 27 млрд. песо, податки – 30 млрд. песо. Знайдіть середню та граничну схильність до споживання та заощадження.

2. Функція споживання має вигляд $C = 50 + 0,75 DI$. Розрахуйте споживання та заощадження за відповідних значень доходу, середню схильність до споживання та заощадження. Намалюйте графіки споживання та заощадження.

Доход	Споживання	Заощадження	APC	APS
0				
100				
200				
300				
400				
500				

3. Функція споживання має вигляд $C = 150 + 0,6 DI$. Доход кінцевого використання в минулому році – 600 млрд. рупій, в поточному році – 650 млрд. рупій. Знайдіть середню та граничну схильність до споживання та заощадження.

4. Функція споживання має вигляд $C = 100 + 0,8 DI$. Який вигляд матиме функція заощадження? Який буде обсяг заощаджень, якщо дохід кінцевого використання домогосподарств буде 700 млрд. тенге?

5. За наведеними даними запишіть рівняння функцій споживання і заощадження. Зобразіть функції графічно.

Доход	0	100	200	300	400
Споживання	80	140	200	260	320

6. Функція споживання задається таблицею:

Доход	600	700	800	900
Споживання	570	645	720	795

Визначте алгебраїчний вигляд функцій споживання та заощадження. За умов якого доходу заощадження дорівнюють нулю?

7. Функція споживання має вигляд $C = 40 + 0,8 Y$. Якщо дохід дорівнює 400 флоринів, ставка податку 15%, а величина трансфертів 15 флоринів, чому дорівнює обсяг заощаджень?

8. Гранична схильність до заощаджень дорівнює 0,2. Визначте величину автономного споживання, якщо відомо, що пороговий дохід складає 520 млрд. крон. Наведіть графік функції споживання. Що відбудеться з графіком, якщо гранична схильність до заощадження зросте до 0,25?

9. Залежність споживання від доходу описується такими параметрами: пороговий дохід складає 500 млрд. песет, автономне споживання дорівнює 200 млрд. песет. В 2003 році дохід кінцевого використання складав 800 млрд. песет. Визначте:

- граничну схильність до споживання і заощадження;
- рівень споживання і заощадження;
- середню схильність до споживання і заощадження.

10. В 2003 р. індекс цін становив 114%, в 2004 р. – 127%. Підприємець планує придбати обладнання вартістю 3000 дол., що має принести дохід 3165 дол. Чи варто це робити, якщо номінальна ставка відсотка в економіці 17%?

11. В таблиці наведені дані про можливі інвестиційні проекти. Визначте величину попиту на інвестиції, якщо ставка позичкового відсотка 20%.

Вартість інвестиційних проектів, млн. крон	6	8	9	11	12	14	15
Очікувана норма прибутку	25	31	19	17	26	13	8

Макроекономіка в дзеркалі української статистики

Проаналізуйте грошові доходи та витрати населення України. Чи можна за цими даними визначити середню і граничну схильність до споживання і до заощадження? Зверніть увагу на зміни, які відбулися з часом у статтях доходів та витрат.

Грошові доходи та витрати населення *

(млн. грн.)

Показники	Роки				
	1996	1997	1998	1999	2000
Грошові доходи	40311	50069	54379	61865	86833
У тому числі:					
оплата праці	23723	25600	26209	30657	42484
надходження від продажу продуктів сільського господарства	1081	1496	1938	2845	4502
пенсії, допомоги та стипендії	9894	12518	12710	14737	18189
Грошові витрати й заощадження	38961	47933	53376	59518	83681
У тому числі:					
купівля товарів і оплата послуг	27450	31876	34867	41832	59858
обов'язкові платежі й добровільні внески	3918	5223	5568	6750	11748
Приріст заощаджень у вкладах та придбання цінних паперів	2436	2585	2523	4556	5240
Витрати населення на придбання іноземної валюти	4928	7758	9614	4864	3971

* Статистичний щорічник України за 2000 р. – К., 2001. – С. 380.

Доходи і витрати населення*

(млн. грн.)

Показники	Роки				
	2000	2001	2002	2003	2003 до 2002, %
Доходи	128736	157996	185073	215798	116,6
У тому числі:					
заробітна платня	55853	67389	78950	91390	115,8
прибуток та змішаний дохід	24696	29518	33540	35435	105,6
доходи від власності, одержані	3322	4275	5297	5160	97,4
соціальні допомоги, інші одержані поточні трансферти	44865	56814	67286	83813	124,6
Витрати й заощадження	128736	157996	185073	215798	116,6
У тому числі:					
придбання товарів та послуг	115887	139984	153589	182624	118,9
доходи від власності, сплачені	158	190	334	902	у 2,7 р.б.

(млн. грн.)

Показники	Роки				
	2000	2001	2002	2003	2003 до 2002, %
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	8488	11034	14092	16948	120,3
нагромадження нефінансових активів	3099	3408	2464	2401	97,4
приріст фінансових активів	1104	3380	14594	12923	88,6
Наявні доходи	96609	119048	141618	160278	113,4
Реальні наявні доходи, відсотків до попереднього року	104,1	110,0	118,0	107,8	x

* Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 421; Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 216.

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Лютий 2003 р., “Известия”). ”В Росії поступово змінюються стереотипи споживчої поведінки. До такого висновку прийшли фахівці міжнародної дослідницької компанії IRG після підведення підсумків проекту “Росія: погляд зсередини II”. Перший “погляд зсередини” був представлений в 1997 р. Мета дослідження – показати західним інвесторам картини споживчого ринку Росії. Тоді соціологи з IRG здійснили рейд від Мурманська до Владивостока, вивчаючи споживчу поведінку росіян – від мешканців глухих сіл до олігархів. За словами директора російського департаменту компанії, за минулі 6 років суспільство змінилося на краще, люди повірили у відродження країни. Зафіксувати та проаналізувати ці зміни був покликаний другий “погляд зсередини”.

Всі потенційні російські споживачі врешиті-решт були поділені на сім груп. Найбільший інтерес для західних компаній, що приходять на російський ринок, представляють “молоді леви” (2,1% від числа всіх опитаних) та “багачі” (2,3%). Перші – це молоді та перспективні менеджери середньої руки. За словами президента IRG, вони активно користуються кредитними картками, регулярно обідають в ресторанах та відвідують клуби. Другі – це топ-менеджери, керівники вищої ланки, генеральні директори.

Найбільш неактивні – це “сільські мешканці” (33,7%). Очевидно, тому, що наявність городу передбачає відсутність бажання їхати у міські магазини. “Консерватори” (13%), як з’ясували західні фахівці, більш активні. Хоча сама назва групи дуже характерна – у міських мешканців, що працюють на кількох роботах (одна найчастіше державна), економічну нішу супермаркету міцно зайняли антресолі, які заставлені банками, що закручені восени.

На думку дослідників, інші групи – “голодні студенти” (11,2%), “трудоголіки” – представники дрібного бізнесу (8,7%), “пригноблена інтелігенція” (29%) – в найближчі часи здатні підвищити свою купівельну спроможність”.

III. Сукупні видатки і ВВП

*Принцип ощадливості, що доведений до крайності, може зруйнувати мотиви для виробництва. Якщо кожна людина буде задовольнятися простішою їжею, примітивним одягом та вбогим житлом, то очевидно, що ніяких інших типів продуктів, одягу та квартир на світі й не з'явиться.
(Томас Мальтус)*

1. Модель макроекономічної рівноваги. Рівноважний обсяг національного виробництва.
2. Мультиплікатор інвестицій. Ефект мультиплікатора. Парадокс ощадливості.
3. Дефляційний та інфляційний розриви.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т. 1, гл. 13.
- Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – Гл. 25.
- Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка. – К., 1995. – Розділ 9А.
- Манків Г.Н. Макроекономіка. – К., 2000. – Розділ 16, 17.
- Дорнбуш Р., Фишер С. Макроекономіка. – М., 1997. – Гл. 3.3.
- Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – Тема 7.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 5.
- Соболев В.М. Макроекономіка: Учебное пособие. – Харьков, 1997. – Глава 4.2.
- Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 6.
- Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. – К., 1996. – Розд. 1.2.
- Макроекономіка / Под ред. Е.Б. Яковлевой. – СПб., 1997. – Гл. 3.4, 3.5.
- Райхлин Э. Основы экономической теории. Макроекономическая теория валового внутреннего продукта (кейнсианский подход). – М., 1997. – Гл. 5.

- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 13; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 18.
- Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – Гл. 18, 19.
- Schiller B. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 8, 9.

В даній темі розглядається спрощений варіант макроекономічної рівноваги в закритій приватній економіці, який буде ускладнюватися з додаванням держави (теми 5, 6), іноземного сектора (тема 7). Більш повна модель буде представлена в темі 8 (модель IS-LM).

1. Модель макроекономічної рівноваги. Рівноважний обсяг національного виробництва

Макроекономічна рівновага на зразок мікроекономічної означає продаж всіх вироблених товарів і послуг. За умов чистої ринкової економіки це означає, що витрати на виробництво товарів і надання послуг повністю покриваються доходами домогосподарств, що отримані від продажу ресурсів на відповідних ринках.

Найпростіша модель макроекономічної рівноваги враховує лише ці два суб'єкти економіки – домогосподарства і підприємців. Стан рівноваги можна дослідити двома методами:

- “сукупні видатки – обсяг національного виробництва” (аналізуючи C, I, Y);
- “вилучень-ін'єкцій” (аналізуючи S і I).

Макроекономічна рівновага означає рівність сукупних витрат і загального обсягу виробництва. Аналізувати цю ситуацію можна трьома засобами:

1) Арифметичний (табличний). Потрібно зіставити рівень сукупних витрат (що в даному випадку складається із споживання та інвестицій) та рівень національного виробництва. Припустимо, що за даною ставкою позичкового відсотка очікуються приватні інвестиції в обсязі 30 млрд. грошових одиниць (табл. 4.3.1).

Таблиця 4.3.1

E	$Y = DI$	C	S	I	$AE = C + I$	Співвідношення I та S	Тенденції розвитку
12	200	220	-20	30	250	$I > S$	Зростання
14	225	235	-10	30	265	$I > S$	Зростання
16	250	250	0	30	280	$I > S$	Зростання

Продовження таблиці 4.3.1

E	$Y = DI$	C	S	I	$AE = C + I$	Співвідношення I та S	Тенденції розвитку
18	275	265	10	30	295	$I > S$	Зростання
20	300	280	20	30	310	$I > S$	Зростання
22	325	295	30	30	325	$I = S$	Рівновага
24	350	310	40	30	340	$I < S$	Падіння
26	375	325	50	30	355	$I < S$	Падіння
28	400	340	60	30	370	$I < S$	Падіння

Рівень рівноваги відтепер відповідає рівню $Y = 325$. Якщо національний дохід більше рівноважного рівня (350), то сукупні витрати менші (340), товарні запаси будуть зростати, тож обсяг випуску буде скорочуватися. Якщо ж дохід менший за рівноважний (300), то сукупні витрати більші (310), тому випуск буде розширюватися.

2) Геометричний (графічний).

Додавання до споживчих витрат інвестицій сприяє пересуванню графіка сукупного попиту вгору. Економіка переходить до нового стану рівноваги (рис. 4.3.1).

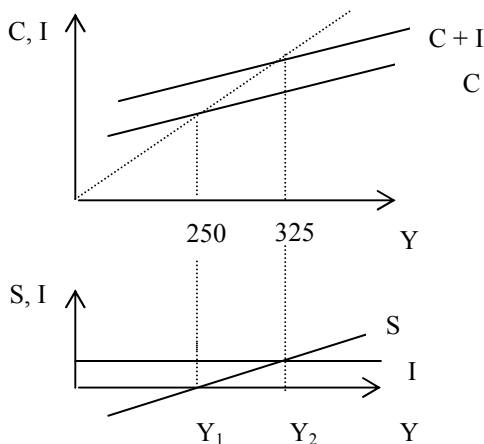

Рис. 4.3.1. Макроекономічна рівновага

3) Алгебраїчний.

Оскільки $C + I = Y$, а одночасно $Y = C + S$, то

$$S = I.$$

Інвестиції за Кейнсом є основним чинником ефективного попиту (тож і зайнятості, і рівня національного виробництва). Як зазначалося, класики не бачили особливої проблеми у відповідності інвестицій й заощаджень. На їхню думку, вона встановлюється автоматично, оскільки і заощадження, й інвестиції є функціями відсотка (рис. 4.3.2):

$$I = f(r); S = f(r).$$

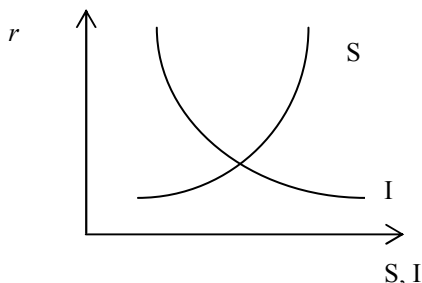

Рис. 4.3.2. Рівновага заощаджень та інвестицій

Кейнс доводить нереалістичність поглядів класиків. Хоча в кейнсіанській моделі рівновага також визначається перетином графіків заощадження й інвестицій, але:

- вона встановлюється не автоматично, можлива і за умов неповної зайнятості;
- заощадження та інвестиції здійснюються різними суб'єктами і залежать від різних чинників:

$$\begin{aligned} I &= f(r); \\ S &= f(DI), \end{aligned}$$

тож необов'язково всі заощадження перетворюються на банківські внески, домогосподарства можуть віддати перевагу зберіганню грошей у вигляді готівки (так звана перевага ліквідності);²⁰

- якщо класики вважали ціни гнучкими, то за Кейнсом підприємець у відповідь на падіння попиту на свою продукцію знижує не ціни, а рівень виробництва, звільняючи робітників (ринковий

²⁰ За словами Кейнса, лише дуже небагато людей змінять свій образ життя лише тому, що рівень ставки відсотка впав з п'яти до чотирьох.

механізм не в змозі забезпечити повної зайнятості, лише завдяки зростанню вимушеного безробіття встановлюється рівновага).

Якщо $S > I$, то частина заощаджень не перетворюється в інвестиційний попит. Це може статися у випадку песимістичних очікувань відносно норми прибутку, зростання ставки відсотка або падіння граничної ефективності споживання.

Якщо $S < I$, ефективний попит на засоби виробництва перевищує їхню пропозицію і сприяє загальному пожвавленню в економіці.

2. Мультиплікатор інвестицій. Ефект мультиплікатора. Парадокс ощадливості

При зміні інвестицій змінюється і рівень національного доходу. Але при цьому дохід зростає на величину більшу, ніж величина інвестицій. Це явище є наслідком дії так званого механізму мультиплікатора:

$$m = \frac{\text{Зміна в реальному доході}}{\text{Первісна зміна у витратах}}.$$

Для умовного прикладу – додавання інвестицій (30) сприяло підвищенню величини рівноважного національного доходу на 75 (з 250 до 325), тож

$$m_1 = \frac{75}{30} = 2,5.$$

Дія мультиплікатора пояснюється тим, що для економіки характерні безперервні потоки доходів: відкриття нового підприємства означає зростання доходів робітників, що там працюють, власників крамничок, в яких робітники будуть купувати предмети споживання, фермерів, що постачають ці продукти, землевласників, у яких фермери орендують землю. Таким чином, загальний дохід зростає на більшу величину.

Мультиплікатор пояснює дію сукупного попиту, це певне число, на яке потрібно помножити зміни в інвестиціях, щоб визначити зміни в сукупному обсязі виробництва:

$$\Delta Y = \Delta I \cdot m_1.$$

Ефект мультиплікатора був введений у 1931 р. Р.Каном для характеристики державних витрат на суспільні роботи, що призводять до зростання рівня зайнятості. Але повною мірою ця концепція була використана в теорії Кейнса. Величину мультиплікатора можна визначити, виходячи з умов макроекономічної рівноваги:

$$m_1 = \frac{\Delta Y}{\Delta I} = \frac{\Delta Y}{\Delta S} = \frac{1}{\Delta S / \Delta Y} = \frac{1}{MPS}.$$

Це ж значення можна отримати іншим шляхом:

$$Y = C_0 + MPC \cdot Y + I_0;$$

$$Y(1 - MPC) = C_0 + I_0;$$

$$Y = \frac{1}{1 - MPC} \cdot (C_0 + I_0) = \frac{1}{MPS} (C_0 + I_0).$$

Наведений показник є так званим простим мультиплікатором, що залежить від єдиного параметра – граничної схильності до заощадження. В реальній економіці на величину мультиплікатора впливають і деякі інші чинники (податки, обсяг імпорту) – тож йдеться про складний мультиплікатор. Наприклад, гранична схильність до інвестування посилює мультиплікаційний ефект:

$$m = \frac{1}{1 - (MPC + MPI)}.$$

Значення мультиплікатора полягає в особливій відповідальності уряду за свої дії, оскільки мультиплікатор діє в обидва боки (збільшує як зростання, так і падіння). Явище мультиплікатора має відношення і до державних витрат, податків і зовнішньої торгівлі.

Невідповідності у співвідношенні споживання і заощадження можуть призвести до парадоксу ощадливості. Намагання суспільства більше зберігати (характерне, перш за все, для початку економічного спаду, ситуація інфляції у Кейнса не розглядається) означає зменшення споживчих витрат. Як наслідок, зменшується загальний рівень доходу, причому з урахуванням мультиплікатора на більшу величину. Тож суспільство саме перетворює початок спаду (або взагалі помилкову уяву про початок спаду) на справжній глибокий спад (рис. 4.3.3).

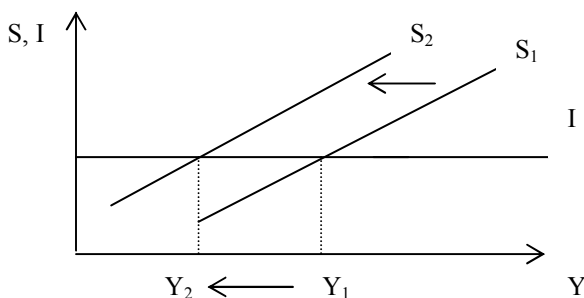

Рис. 4.3.3. Парадокс ощадливості

Те, що цілком виправдовується на мікрорівні (зростання заощаджень у скрутні часи з метою збільшити обсяги споживання в майбутньому), є абсолютно недоречним на макрорівні. За словами П.Семюелсона, “за певних умов індивідуальна розважливості може стати суспільним божевіллям”.

3. Дефляційний та інфляційний розриви

Як зазначалося, на відміну від класиків, Кейнс не ототожнював стан рівноваги зі станом повної зайнятості.

Відсутність відповідності між заощадженнями та інвестиціями може призвести до двох негативних наслідків: дефляційного та інфляційного розривів.

Дефляційний (або рецесійний) розрив (*recessinary gap*) утворюється у випадку, коли рівноважний ВВП встановлюється на рівні, меншому, ніж потенційно можливий ($AE < Y^*$). Коли люди більше заощаджують і, відповідно, менше споживають, суспільство в цілому бідніше. З падінням обсягу споживання через дію мультиплікатора загальні доходи спадають ще більше – зменшується рівень зайнятості в економіці. Таким чином, це рівновага на рівні, де національне виробництво достатньо низьке, щоб надати роботу всім бажаючим (рис. 4.3.4).

Інфляційний розрив (*inflationary gap*), навпаки, має відношення до випадку, коли рівноважний ВВП встановлюється на рівні, що перевищує потенційно можливий, коли населення намагається придбати більше, ніж виробляє промисловість. В цих умовах немає реальних можливостей збільшити інвестиції, сукупна пропозиція не може зростати, а сукупний попит тисне на ціни в бік зростання. Таким чином, постійний надлишок попиту, що супроводжується дефіцитом – нестачею сировини й робочої сили – сприяє підвищенню загального рівня цін (рис. 4.3.5).

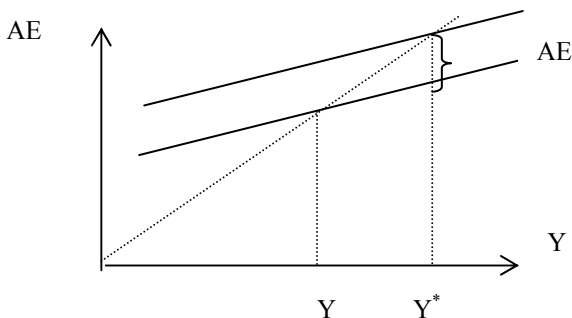

Рис. 4.3.4. Дефляційний (рецесійний) розрив

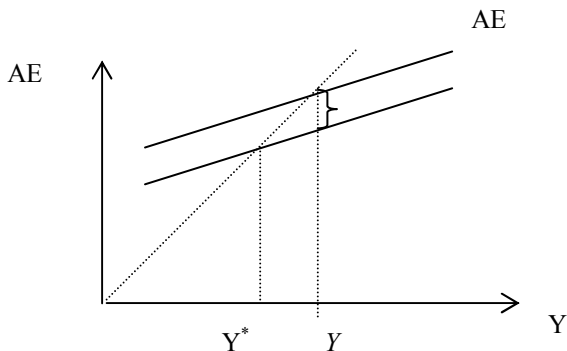

Рис. 4.3.5. Інфляційний розрив

Слід звернути увагу, що величина розриву в обох випадках підраховується не як різниця між фактичним ВВП та потенційно можливим, а як різниця між фактичними сукупними витратами та витратами, що дозволяють досягнути рівноваги на рівні потенційно можливого ВВП (тобто потрібно брати до уваги дію мультиплікатора):

$$\text{Gap}_{r(i)} = \frac{Y^* - Y}{m_1} .$$

Основні терміни

Сукупні витрати	Aggregate expenditures, AE
“Сукупні видатки – обсяг національного виробництва”	“Aggregate expenditures – domestic output”
“Вилучення-ін’єкції”	“Leakages-injections”
Рівноважний ВВП	Equilibrium GDP
Мультиплікатор	Multiplier
Парадокс ощадливості	Paradox of thrift
Інфляційний розрив	Inflationary gap
Рецесійний розрив	Recessary gap

Питання для самоконтролю

- Яку з наведених тез Ви би віднесли до поглядів: а) кейнсіанців; б) неокласиків; в) ні до жодного з них:
 - заощадження – це функція доходу;
 - заощадження – це функція відсотка;
 - інвестиції – це функція доходу;
 - інвестиції – це функція відсотка;
 - ціни і номінальна заробітна платня гнучкі;
 - ціни і номінальна заробітна платня негнучкі;
 - заощадження й інвестиції здійснюють різні економічні суб’єкти;
 - заощадження й інвестиції здійснюють одні й ті ж економічні суб’єкти.
- Покажіть на конкретному прикладі з економіки, що витрати однієї особи є доходом іншої.
- Яким чином поводить себе ефект мультиплікатора на різних ділянках кривої сукупної пропозиції: а) на горизонтальному відрізку; б) на проміжному; в) на вертикальному?
- Чому рівність заощаджень і попиту на інвестиції відповідає стану загальної економічної рівноваги?
- Стан рівноваги можна досліджувати двома методами. Чи є вони рівнозначними?
- Чи слід, виходячи з парадоксу заощадливості, вважати заощадження антисуспільним актом, а споживання, навпаки, – суспільно корисним?

7. Чому так званий парадокс ощадливості притаманний лише ситуації економіки з неповною зайнятістю? Що відбудеться, коли населення почне зберігати при такому стані економіки, якому властивий інфляційний розрив?
8. Чи спостерігається парадокс ощадливості в наш час? В яких країнах?
9. Чи зустрічалося в попередніх темах поняття розриву ВВП?
10. Економісти кажуть, що вимірювання різниці між фактичним та потенційно можливим ВВП є швидше мистецтвом, ніж наукою. Що мається на увазі?

Задачі

1. Функція заощадження має вигляд $S = 0,25 Y - 30$. Обсяг інвестицій дорівнює 170 млрд. динарів. Знайдіть рівноважний обсяг національного виробництва.
2. Функція споживання має вигляд $C = 100 + 0,7 Y$, планові інвестиції дорівнюють 350 млрд. лір. Визначте рівноважний обсяг виробництва. Якщо фактичний випуск склав 1000 млрд. лір, які відбудуться незаплановані дії відносно інвестицій?
3. Функція споживання має вигляд $C = 60 + 0,75 Y$. Планові інвестиції дорівнюють 240 млрд. марок. Відбулося зростання граничної схильності до заощаджень, внаслідок чого функція споживання набула вигляду $C = 60 + 0,6 Y$. Що сталося з рівноважним рівнем виробництва? Що сталося з рівноважним рівнем заощаджень? Використовуючи графіки заощаджень та інвестицій, покажіть зміни рівноважного обсягу виробництва.
4. Гранична схильність до споживання дорівнює 0,6. Із стану рівноваги інвестиції зросли на 20 млрд. юанів. На скільки зросте рівноважний обсяг виробництва? Яка частина цього приросту буде наслідком зростання попиту споживачів?
5. Функція споживання має вигляд $C = 30 + 0,75 Y$. На скільки треба збільшити інвестиції, щоб обсяг національного виробництва підвищився на 12 млрд. лей?
6. Обсяг ВВП за умов повної зайнятості становить 900 млрд. тугриків. Автономне споживання – 41 млрд. тугриків, гранична схильність до споживання – 0,8. Обсяг запланованих інвестицій дорівнює 129 млрд. тугриків. Визначте обсяг рівноважного ВВП за умов, що держава не втручається в економіку. Який

- обсяг додаткових інвестицій необхідний, щоб рівноважний ВВП співпав з потенційно можливим?
7. Простий мультиплікатор в економіці без державного втручання становить 2,5. Інвестиції дорівнюють 28 млрд. ріалів. Пороговий дохід складає 10 млрд. ріалів. Визначте рівноважний рівень виробництва.
 8. Рівноважний рівень ВВП складає 850 млрд. ескудо. Функція споживання має вигляд $C = 20 + 0,7 Y$, функція інвестицій має вигляд: $I = 250 - 150 r$. Розрахуйте величину рівноважної ставки відсотка.
 9. Обсяг інвестицій в економіці становить 105 млрд. крон незалежно від рівня доходу. Функція споживання має вигляд $C = 65 + 0,6 Y$. Якщо потенційно можливий рівень ВВП 450 млрд. крон, то який виникає розрив та яка його величина?
 10. Функція споживання має вигляд $C = 20 + 0,7 Y$. Обсяг інвестицій складає 40 млрд. гульденів незалежно від рівня доходу. Якщо потенційно можливий рівень ВВП 180 млрд. гульденів, то який виникає розрив та яка його величина?
 11. Функція споживання має вигляд $C = 15 + 0,75 Y$. Обсяг інвестицій складає 75 млрд. франків. За даними служби зайнятості, в країні наявне фрикційне безробіття – 3%, структурне – 2%, циклічне – 4%. Визначте, який існує розрив та яка його величина.
 12. Функція споживання має вигляд $C = 40 + 0,75 DI$. Функція інвестицій має вигляд $I = 20 + 0,2 Y$. Заповніть таблицю, визначте рівноважний обсяг виробництва та тенденції розвитку.

$Y = DI$	C	S	I	$AE = C + I$	Співвідношення I та S	Тенденції розвитку
800						
900						
1000						
1100						
1200						
1300						
1400						
1500						

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Березень 2003 р., “Известия”). “Уряд Німеччини прийняв сенсаційне рішення – обов’язковий час роботи великих магазинів по неділь-

них днях зріс на чотири години. Тепер у країні офіційно дозволено здійснювати “недільний шопінг” до 20 години. Тим самим скасований закон 1956 року, який забороняв продавцям вроздріб зачинятися у вихідні пізніше 16 години.

Законодавча зміна графіка роботи магазинів – основна частина економічної програми, яку канцлер Герхард Шрьодер запропонував для оздоровлення економіки Німеччини. Уряд вважає, що німці витрачають на покупки занадто мало часу. Експерти припускають, що наступним кроком кабінету Шрьодера може стати продовження роботи магазинів на 2 години і в будні дні (зараз вони зобов’язані зачинити двері о 20 години).

Великі мережі “відзначили” урядове рішення безкоштовним шампанським для відвідувачів. Радість торговців легко пояснити – в Гамбурзі зміни в графіку роботи магазинів вже призвели до зростання обсягів продажу на 10%. А в Берліні – навіть на 20%.

“Я сподіваюсь, що тепер покупці зможуть по вихідних купувати товари, не відчуваючи браку часу”, – заявив, пояснюючи урядове рішення, міністр економіки Німеччини Вольфганг Клемент. Проти реформ в торгівлі рішуче виступають профспілки. Лідерів трудових організацій хвилює, що “зміна графіка призведе до погіршення умов роботи співробітників магазинів”.

Пакет законів, що обмежує час роботи магазинів Німеччини, був прийнятий в 1956 році для захисту інтересів дрібного бізнесу. Жодний магазин в Німеччині не має права зачинятися пізніше обумовленого в законі часу.

Але сьогодні закон вже явно застарів – 90% роздрібного ринку країни вже давно поділили між собою великі мережі, подібні “Метро”, “Маркткауф” або “Реал”. За оцінками фахівців, на кілька тисяч мешканців в Німеччині припадає один гіпермаркет. І подальше зростання числа різних торговельних підприємств в країні стає просто неможливим. Залишається лише продовжувати час роботи магазинів.

Канцлеру Шрьодеру не позаздриш. Економіка країни – у кризі. І як наслідок – популярність уряду падає. За рахунок чого піднімати економіку, незрозуміло. Ось і доводиться використовувати “приховані ресурси”, які ще недавно здавалися “незначними дрібничками”. Наприклад, передивитися графік роботи магазинів. І тим самим – стимулювати споживчий попит”.